

Noviji pogled na glotodidaktiku

Bajrić, Samir: *Linguistique, cognition et didactique. Principes et exercices de linguistique-didactique*. Paris: PUPS, 2009, 301 str.

Obrazovan u dvjema izvorno francuskim jezikoslovnim školama, psihosistematici jezika Gustavea Guillaumea i strukturalnoj sintaksi Lucie-na Tesnière-a od samih početaka svojih sveučilišnih studija u Zadru, a potom i u Dijonu, Samir Bajrić promatra i istražuje tri jezika: francuski, njemački i hrvatski, s povremenim izletima prema talijanskom, engleskom, ruskom i srpskom.

Autor ima iza sebe znatno pedagoško iskustvo u nastavi stranih jezika: profesor njemačkog u osnovnim i srednjim školama u Bourgognei (3 godine), profesor francuskog kao stranog jezika na Sveučilištu Bourgogne (Dijon) (2 godine), lektor slavenskih jezika (hrvatski, ruski, srpski) na Sveučilištu Bourgogne (Dijon) (2 godine). Danas predaje opće i poredbeno jezikoslovlje i metodiku stranih jezika na tri sveučilišta: Paris IV, Katoličkom institutu u Parizu i Sveučilištu Bourgogne, a ujedno je voditelj studija *Français langue appliquée* na Sveučilištu Sorbonne – Paris IV.

A kad je netko profesor stranih jezika, nužno se služi kontrastivnom analizom koja je svojstvena i inherentna tom zanimanju. A ako kontra-

stivnu analizu prati i teorijsko razmišljanje, kao ishod kod Bajrića imate mješovitu (dvoglavu) disciplinu – *linguistique-didactique*, kojoj je posvetio knjigu *Linguistique, cognition et didactique. Principes et exercices de linguistique-didactique*. ('Lingvistika, spoznaja i didaktika, načela i vježbe iz lingvistike-didaktike') a koju definira kao: »znanstveno istraživanje veze između jezične sposobnosti (*langage*) i učenja jezika«. Sam naziv želi privući pozornost na podmaklo prožimanje dviju disciplina dovedenih u vezu, usku vezu koju bi trebala simbolizirati crtica. Uostalom, sam autor pokazuje izričitu sklonost složenim izrazima u kojima nalazimo crticu. Tako se kod njega mogu naći nazivi kao: *vid – vrijeme glagolsko, rečenica – tekst, riječ – rečenica* itd. Radi se o jednoj vrsti *Glottodidactica rationalis*, racionalnoj glotodidaktici, naslonjenoj s jedne strane na guillaumovsku shemu *jezik in posse – jezik in fieri – jezik in esse*, a s druge je vrlo osjetljiv a pragmatički i interkulturalni vid, posebno u govornom jeziku gdje je osobno zauzimanje (subjektivnost) najčešće i najprepoznatljivije. To nije glotodidaktika na koju su nas navikli suvremeni glotodidaktičari dobro potkovani u pedagoškim i psiholingvističkim testovima i statistikama. Bajrić je inače član mnogih istraživačkih ekipa: BULAG u Dijonu, Sens et Texte, kasnije Sens, Texte et Histoire u Parizu, međunarodnim istraživačkim projektima COGITO (Francuska – Hrvat-

ska) i ECO-NERT (Francuska – Hrvatska – BiH), gdje je stekao dobar uvid u zasade prije svega na početku spomenutih jezikoslovnih škola, ali i mnogo šire, u Humboldtovu Weltanschauung teoriju, američku školu ponašanja u jeziku, i najnovija stremljenja kognitivne lingvistike.

Prema tvrdnji samog autora, ova knjiga je trilateralni susret (*rencontre tripartite*) lingvistike, glotodidaktike i kognitivne teorije, obuhvaćene jednim pogledom u zajedničkoj perspektivi.

Polazeći od svog iskustva nastavnika stranih jezika on tvrdi da se iza nastave jezika krije lingvistička analiza, a iza lingvističke analize kognitivne strukture našeg mozga (*cerveau!*). U tom je smislu predavanje (poučavanje) stranih jezika (predavanje strancima) dragocjena škola opće lingvistike. Tako on kaže da je moguće biti lingvist, a da se ne bude glotodidaktičar, ali je (u najmanju ruku) “za žaljenje” smatrati se glotodidaktičarem, a ne biti lingvistom. Ništa ne može osloboditi praktičara od solidne jezikoslovne naobrazbe, kaže autor u svom uvodu u knjigu, uvodu, koji je ujedno njegov *credo*, koji nam pokazuje čovjeka koji ozbiljno i duboko razmišlja o svom poslu i svom zanimanju i ne zadržava se na površini i samodostatnosti svog zanimanja.

Toj sintezi teorije i prakse, prakse i teorije, praktičnog znanja i teorijskog obrazovanja dodaje se u knji-

zi kognitivna sastavnica (kao najnovija tendencija u lingvistici) kao “kruna” tog susreta. Objašnjavajući čitatelju specifičnost svog pristupa i specifičnost svoje knjige, autor upozorava: »/Jer/ ovdje se ne radi o tome da se metodika nastave /stranih/ jezika svede na metode nastave« (str. 11). Time on najavljuje svoje općeteorijske ambicije. Osim toga, knjiga teži izučavanju i poučavanju jezika u njegovoj cjelini. Da bi to pokazao, autor se služi iskazom *Luc est franchement bête* i njegovim mogućim varijacijama: *Franchement, Luc est bête. Franchement... (str. 12)* te promjenama značenja koje iskrsavaju u govornom činu promjenom položaja riječi *franchement* u rečenici.

Vrsta primjera nas upućuje da pod cjelovitošću jezika autor ne podrazumijeva samo “klasičnu” sintaksu i semantiku rečenice nego i njezinu iskaznu vrijednost u komunikaciji, a to znači da nas vodi i u teoriju iskaza, u logičku semantiku – u krajnjoj liniji u pragmatički i kognitivni pristup jeziku. On će u svom radu na nekoliko mjesta razlučiti semantičku i kognitivnu komponentu iskaza, time da će kognitivno biti izjednačeno s iskaznim.

A što se samog djela tiče: »... ova knjiga nije ni metoda ni tehnika nastave u strogoj smislu riječi« (str. 12), a namijenjena je »svim lingvistima, teoretičarima i praktičarima koji razmišljaju o problemima koje postavlja

učenje jezika i koji osjećaju da trebaju opisati uvjete koji omogućuju misliti na drugom jeziku» (str. 12–13).

U tom smislu djelo bi trebalo biti knjiga-udžbenik, između ostalog i zbog toga što sadrži na kraju svakog poglavlja vježbe: 12 s rješenjima i 12 bez rješenja. Primjeri kojima se autor služi u knjizi su uzeti iz prakse, stvarni primjeri koje je susreo u svom nastavničkom radu, što on uspoređuje s “terenskim radom” Tesnière i Martineta, čime ujedno obrazlaže i njihovo uvrštenje u knjigu. Time on opravdava svoje odstupanje od u jezikoslovlju uhodanog običaja da se primjeri za analizu uzimaju ili iz nekog ovjerenog (objavljenog) teksta ili se *ad hoc* izmišljaju za potrebe ilustracije određenog pravila ili pojave u jeziku.

Prvi dio knjige nosi naslov *Pour une linguistique-didactique*, a prvo (I.) poglavlje *La linguistique-didactique au service des sciences cognitives*. Cilj je ovog dijela, a poglavito prvog poglavlja, definirati terminološki i sadržajno novu mješovitu disciplinu koju predlaže autor. U tu svrhu od daje najprije definicije triju disciplina koje se u njoj susreću (str. 17–18). U terminološkom pogledu on “pretresa” riječ *didaktika* u njemačkom i francuskom (*Didaktik*, *Unterrichtlehre*, *didactique des langues*), oponira *didactique des langues* i *didactique non linguistiques*, didaktiku i didaktike, razna poimanja (i imenovanja) psiholingvistike i glotodidaktike (Italija, Švicarska), izvođeci pritom razne igre riječi.

Da bi se pokazalo jedinstvo lingvistike i didaktike, opet se posizhe za primjerima iz govornog jezika (*Sonst was noch?*) kao na str. 12. Poslije toga slijedi definicija *lingvistike-didaktike*:

»*Lingvistika-didaktika* je znanstveni studij veze između jezične sposobnosti (*langage*) i usvajanja jezika. Među njima stoji jezična analiza koja, u svojoj raznolikosti, osigurava ulogu kognitivne veze bez koje ne bi bilo ni usporedbe ni mogućeg razlikovanja između različitih struktura... Naziv “lingvistika-didaktika” omogućuje da se izbjegne nesretna distinkcija između “didaktike” (opće, ili didaktike nekog ne-jezičnog predmeta) i “metodike nastave jezika”. Samo se po sebi razumije da se *lingvistika-didaktika* odnosi isključivo na jezike« (str. 21).

I tako se dobiva jedna nove mješovita disciplina poput psiholingvistike, astrofizike, neurolingvistike, sociobiologije itd.

No ta se disciplina, da odmah bude jasno, ne će pitati »kako treba predavati jedan jezik« nego »kako se uči neki jezik« (str. 21).

Lingvistika-didaktika je neka vrsta pre-didaktičke i post-didaktičke lingvistike, koja obuhvaća psiholingvistiku i sociolingvistiku, odnosno spoznajnu komponentu (kogniciju) i sociolingvističku vrijednost riječi (str. 22).

Nova disciplina treba i novu terminologiju (nazivlje) pa autor podvrga-

va kritičkoj analizi francuske termine glotodidaktike (*didactique des langues*), kao što su – u hrvatskom prijevodu – *Francuz, stranac, učenik, izvorni govornik, izvorni jezik, polazni jezik, materinski jezik, strani jezik, ciljani jezik (jezik-cilj), međujezik*. Tom raznovrsnom nazivlju koje se nakupilo u francuskom jeziku tijekom vremena, a kojeg slabosti razotkriva i relativizira, on suprostavlja svoje nazivlje koje se odlikuje krajnjom jednostavnošću, neki bi mogli reći i previše pojednostavnjenom. Pa ipak ono je posve jasno i nedvosmisleno i funkcionalno. Tako umjesto gore navedenih naziva uvode se termini *locuteur non confirmé* ('nepotvrđeni govornik' = učenik, stranac) i *locuteur confirmé* ('potvrđeni govornik' = Francuz, izvorni govornik).

Umjesto *langue étrangère, langue cible* on uzima *langue in posse*, umjesto *interlangue, langue in fieri*, a umjesto *langue maternelle, langue source, langue de depart, langue in esse*.

Nove termine autor djelomice posuđuje iz Guillaumeove teorije glagolskog načina – kronogeneze. To bi se moglo i prihvatiti *mutatis mutandis*. No što bi na to rekao Guillaume?

Autor uvodi i pojam *neotenije*, inače biologijskog podrijetla za nedovršenu evoluciju čovječjeg organizma, za *locuteur inachevé*, 'nedovršeni govornik'.

Predmet knjige je *langue in fieri* ('jezik u nastajanju') u perspektivi i svjetlu *langue in esse* ('jezik u sebi'). To se u uobičajenoj terminologiji glotodidaktike zove međujezik. Drugim riječima radi se o učenju stranog jezika u jezično odrasloj dobi

Na tom području isprepliću se mnoge pomoćne discipline. Za autora su relevantne dvije: didaktika i kognitivna teorija. Inače jezik *in fieri* predstavlja pravu »ničiju zemlju psiholingvistike« (str. 70), pa otuda i ideja da se utemelji posebna, makar mješovita disciplina koja ne bi bila posve zaokupljena praktičnim vidom nastave stranih jezika, kao što je već navedeno sa stranice 11, gdje autor vješto igra na gotovo neprimjetnim nijansama francuskog jezika: *didactique des langues – méthodologie de l'enseignement*, što bismo na hrvatski mogli prevesti: glotodidaktika/metodika, da *didactique des langues* ne odgovara hrvatskom nazivu metodika nastave stranih jezika.

Što se tiče općeg pogleda na učenje stranog jezika, autor kaže: »... toute la stratégie de l'enseignement des langues consiste à diminuer, à minimaliser l'écart entre la vie et l'apprentissage«, tj. da bi se strani jezik trebao učiti u istim uvjetima kao i materinski, što je zapravo nemoguće, s obzirom na biološke osobine ljudskog bića (str. 67), u čemu se potpuno slaže s pobornicima direktne (prirodne) metode, a vrhunac te težnje je metoda uranjanja (*immersion*). Shodno

ovom mišljenju, autor razlikuje dva načina: *acquisition* ('usvajanje u prirodnoj sredini') i *apprentissage* ('učenje u instituciji, školi'). U prvom slučaju stiže se autentično jezično ponašanje, a u drugom gramatička prihvatljivost (str. 135–137).

Što znači ovladati jezikom a što biti u jeziku, jedna je vrsta egzistencijalističke dihotomije, omiljene forme razmišljanja i prezentiranja problematike novonastajuće discipline.

Vladati jezikom (*maîtriser la langue*) znači poznavati ustroj jezika, njegov vokabular i situaciju. Biti u jeziku, znači sve to i k tome još usvojiti pravila jezičnog ponašanja (str. 68), tj. znati reagirati na aluzije, poslovice, humor.

I još jedna dihotomija građena na sinonimiji francuskog jezika: *faute/erreur*, od kojih je prva pripisana performansu a druga kompetenciji (u smislu TGG-a).

Kognitivna sastavnica jezika i njezin status u jeziku *in fieri* polazi od tvrdnje da mentalni i jezični identitet postoji samo u jeziku *in esse*, koji u životu jednog pojedinca ne mora biti jedan te isti jezik (str. 64). Taj je jezik izvor interferencija u jeziku *in fieri*. Za predmet jezika *in fieri* važan je stupanj uživljenosti u taj jezik a on se najbolje ogleda u onim područjima jezika (i života) kroz koji se reflektira svjetonazor (*vision du monde*), a to su poslovice, frazeologija, virtuemi i mehanizmi metaforizacije (predmeti

kognitivne semantike), humor (*vouloir-dire*) i sve ono što se svodi na pitanje: »Što je govornik htio reći?« Te se stvari ne mogu naučiti oslanjanjem na iskustva iz jezika *in esse*. To se usvaja izravno iz jezika *in fieri*. Autor kaže: »On n'apprend jamais une langue en y cherchant des équivalents« (str. 110).

Gdje god se radi o jeziku *in fieri* à *l'âge linguistiquement adulte*, radi se i o bilingvizmu (str. 156–159) u kojem autor razlikuje individualni i kolektivni bilingvizam (ne spominje plurilingvizam i multilingvizam). Razlikuje koordinirani i subordinirani bilingvizam. Govori se o "načelu Ronjat", a ne govori o svojim vlastitim promatranjima dvojezične djece. U svakom slučaju ne razmatra se jedan vid koordiniranog bilingvizma, a to je utjecaj jezične sredine u kojoj živi dvojezično dijete izvan obitelji, dvorišta, ulice, škole, društva.

Dva poglavlja ove knjige u znaku su velikog i dugo vremena zaboravljenog francuskog lingvista Luciena Tesnière, prema komu autor osjeća posebno poštovanje. Ne bez razloga, jer je Tesnière, inače vrstan dijalektolog i začetnik strukturalne sintakse, od onih lingvista koji se najviše bavio problemom nastave i učenja stranih jezika ne samo u teoriji nego i u praksi. Stoga se kod njega može naći niz zanimljivih zapažanja i primjera glede mnogih jezika. Osim toga, kod njega se vidi jasan put od praktičnih pro-

blema učenja jezika prema lingvističkoj teoriji, što autor stavlja u naslov jednog podpoglavlja u poglavlju VI: *Lucien Tesnière: od strasti za jezicima do lingvističke teorije* (str. 231). Odatle i jasna prezentacija temeljnih načela Tesnièreove sintakse i njezinih dihotomija *govoriti/razumjeti jezik, sintaksa/morfologija* itd. (str. 231–236). Čitatelj je ostao uskraćen za opširniji prikaz odnosa sintaksa/semantika, koji se doista i kod Tesnièrea svodi samo na (ne)prihvatljivost rečeničnog sadržaja ilustriranog poznatim primjerom *Le silence vertébral indispose la voie licite*. Naime, nastavlja jući istraživanja u Tesnièreovoj brazdi, njemački su jezikoslovci napravili veliki korak u afirmaciji i ulozi semantike u sintaksi rečenice, objavivši niz tzv. dependencijalnih rječnika (*Dependenzlexikon*) glagola i pridjeva iz kojih se može jasno vidjeti da je struktura rečenice u biti zadana valencijskim osobinama glagola i pridjeva, a djelomice i imenica. Naravno taj put im je otvorio Tesnière svojom slikovitom usporedbom glagola s molekularnim sastavom kemijskih spojeva. Ako k tome dodamo relacijske semove (klaseme) strukturalne semantike i istraživanja generativne semantike, onda ćemo dobiti dodatne argumente za Tesnièreovo preferiranje glagola u ustroju rečenice, ali i argumente za semantičku uvjetovanost sintaktičkog ustroja. Jasno, ako prihvatimo stajalište da je valentnost glagola u biti njegova semantička osobina koja reguli-

ra njegovu okolinu. Nije dakle potpuno naivno pitanje koje su čuli mnogi nastavnici stranih jezika: »Hoću li naučiti strani jezik ako ovaj rječnik naučim napamet?« Jasno, taj bi rječnik trebao imati sve osobine jednog dobrog jednojezičnog rječnika, a opet biti dvojezičan. A takav još nismo vidjeli. Kad bi i postojao, njegov bi opseg bio tako velik da bi teško stao u nečiju memoriju.

Po mišljenju ovog recenzenta, suvišno je bilo navođenje Barthesove rečenice »La langue est fasciste« (str. 287) Barthes jest veliki stilist i lako se čita i pamti, no u ovako ozbiljnoj raspravi nije bilo mjesta ovakvom politikantskom izgredu. Naime, on je u svojim analizama (esejima) često ideološki toliko jednostran i pristan da često upada u politikantstvo. S pravom je jedan njegov biograf u naslov svoje knjige o Barthesu stavio *Roland Barthes ili ideološko čitanje znaka*. No naš se autor na svoj način distancirao od tog Barthesova ideologema, a da ne dijeli njegovo mišljenje dokazao je ovim svojim radom kroz koji se od početka do kraja provlači svojevrsna glosofilija (*glossofilie*), ljubav prema jeziku. Tu glosofiliju, ljubav prema jezicima, autor posebno ističe kad govori o Tesnièreu, ali i on sam pokazuje istu sklonost.

Jer bez istinske glosofilije ne bi se mogla napisati ovakva knjiga.

Vjekoslav Ćosić